

KNÍŽECÍ PLÁNĚ, okr. Prachatice, Jihočeský kraj

Zaniklá dřevorubecká vesnice *Fürstenhut*

19. a 20. století

Význam: Rozsáhlý a vnitřně provázaný krajinný celek zaniklé vesnice, hřbitova, kostela a polí v krásné šumavské krajině; místo působivě ilustrující tragické stránky moderní historie českých zemí.

Historie: Ve druhé polovině 18. století, kdy vnitrozemské zdroje dřeva přestaly pokrývat rostoucí potřebu měst a průmyslu, došlo na Šumavě k rozvoji dřevorubectví; do té doby se zásoby zdejšího dřeva využívaly převážně jen v místních sklářských hutích (→Lídlovy Dvory). V 80. letech 18. století začala i výstavba šumavských plavebních kanálů, jimiž se dopravovalo dřevo do Vltavy a Dunaje, a tudíž i do Prahy a Vídně.

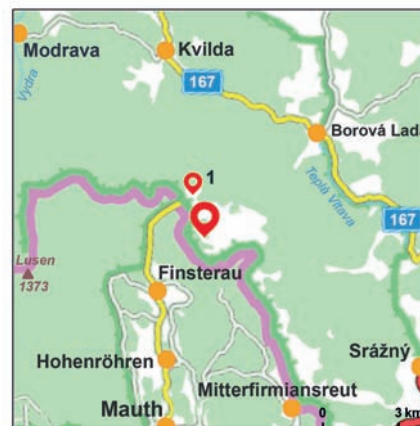
*Vesnice *Fürstenhut* (tradiční překlad je „Knížecí klobouk“, název je ale spíše odvozen z *Hütten* čili „chalupy“) vznikla na místě zvaném Krásná vy-

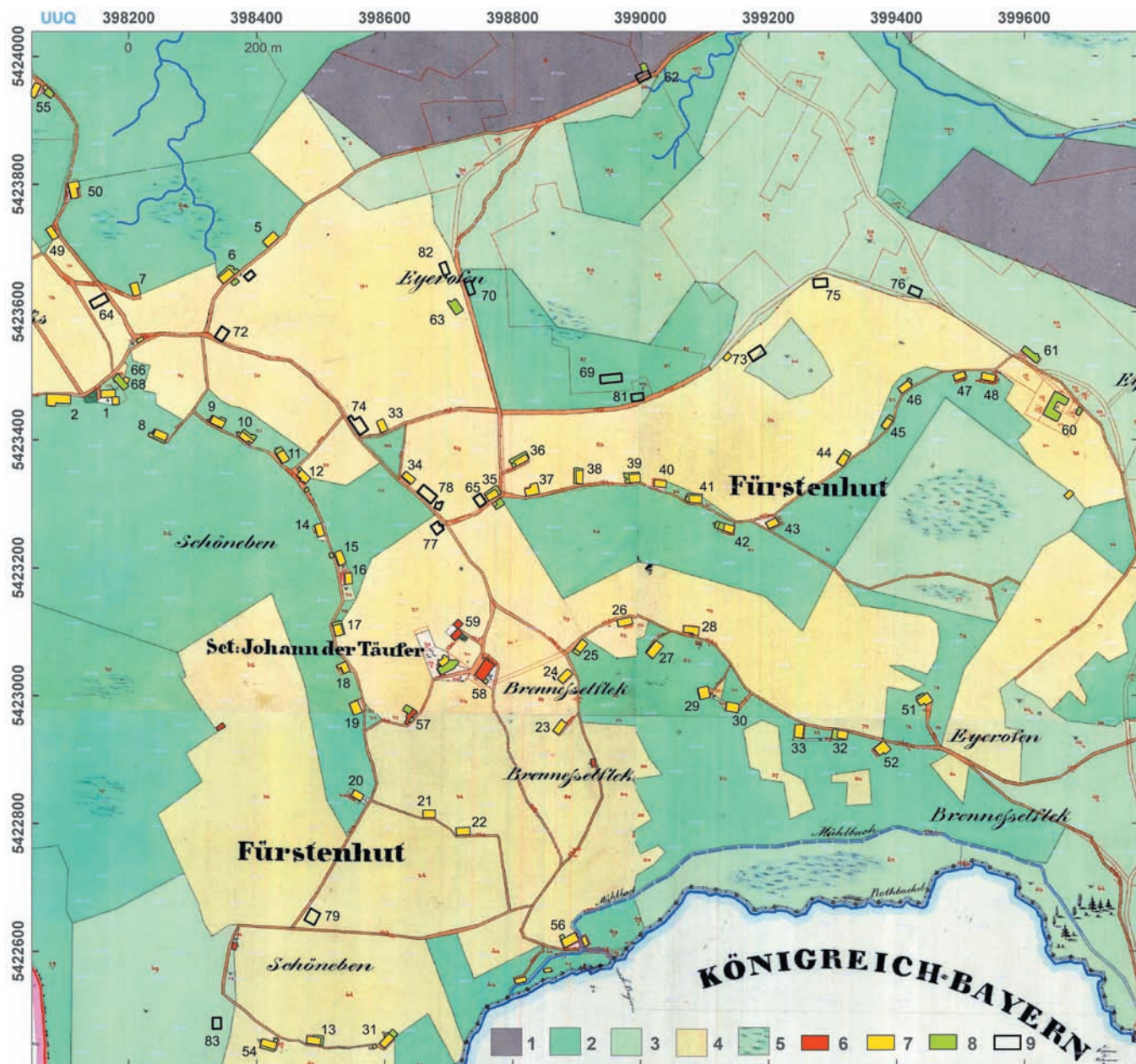
hlídka (též Krásná rovina), kde od r. 1792 stály myslivna a hájovna. Údajně brzy poté nechal kníže Schwarzenberg v tomto místě postavit přes 40 domů, pozval do nich rodiny ze stašského panství a nabídl jim práci. Podmínky života zde však nebyly lehké: domácnostem bylo dovoleno obhospodařovat jen malý kus půdy a chovat omezené množství dobytka, domy měly jen jednu *světnici a jednu *komoru a obyvatelé je měli pouze v dědičném pronájmu. Byli také smluvně zavázáni k těžbě dřeva a až do r. 1848 museli 26 dnů v roce robotovat.

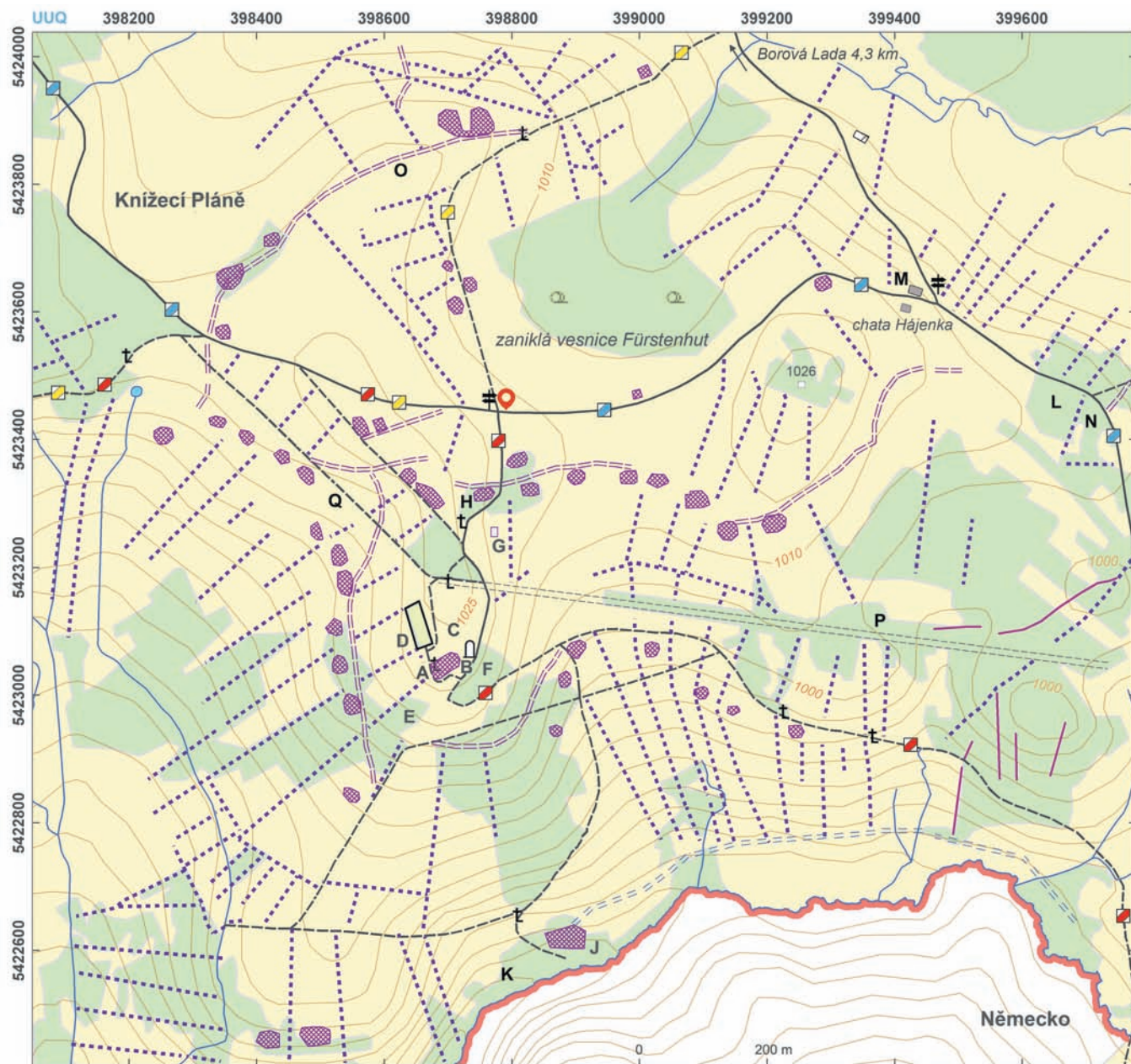
Přesto žilo v polovině 19. století ve vesnici již kolem 600, v r. 1865 přes 700 a v meziválečném období 400–500 obyvatel. Po správní stránce byla v r. 1850 ves připojena k obci Kunžvart (dnes Strážný), v r. 1902 byl v Knížecích Pláních zřízen samostatný obecní úřad a v r. 1913 pošta. V tém-

↑ Mezní pás uprostřed někdejších polí v zaniklé vsi *Fürstenhut*. Foto Z. Kačerová, 2014.

□ Plán lokality M. Kuna podle LLS, leteckých snímků a starých map. Popisná čísla a další údaje k usedlostem podle Petráš 2006. Mapa stabilního katastru podle <http://archivnimapy.cuzk.cz>.

↑ Opuštěný hřbitov, restaurovaný v 90. letech minulého století (D). Foto M. Kuna, 2013.

↓ Deska na pomniku se jmény obyvatel obce padlých v obou světových válkách (B). Foto M. Kuna, 2013.

⇒ Výřez mapy prvního (tzv. josefského) vojenského mapování, list č. 247. Na mapě je zřetelně vidět pravidelný obdélník vyklučného lesa s vesnicí Fürstenhut a osadou Hüttel. Podle <http://oldmaps.geolab.cz/>.

DIE GEFALENNEN UND VERMISSTEN DER PFARRGEMEINDE FÜRSTENHUT		
GEMEINDE FÜRSTENHUT		
I WELTKRIEG 1914-18		
Tahedi Johann	Wimmer Alois	Strunz Josef
Pribil Ernst	Kubitschek Stephan	Herzog Paul
Pribil Hermann	Kubitschek Alexander	Pöschl Adolf
Kubitschek Kilian	Pawlitschko Otto	Tahedi Franz
Kuran Adolf	Kubitschek Alois	Selbitschka Johann
Selbitschka Moritz	Pawlitschko Johann	Seewald Franz
Kuran Alois	Nader Josef	Herzog Johann
Eder Rudolf	Pribil Josef	Tahedi Josef
Strunz Johann	Strunz Ludwig	Strunz Johann
Strunz Alfred	Kortus Friedrich	Wolf Eduard
II WELTKRIEG 1939-45		
Neuburger Josef, 281	Pribil Jakob, 331	Kellenberger Edgar, 301
Seewald Josef, 311	Harant Alfred, 371	Strunz Adolf, 371
Neubauer Emil, 291	Pribil Emil, 211	Harant Alois, 201
Tremel Theo, 321	Peter Johann, 301	Pribil Franz, 441
Pribil Otto, 211	Kellenberger Adolf, 311	Selbitschka Adolf, 431
Kufner Franz, 291	Schreib Johann, 221	Weishäupl Josef, 241
Kilbi Franz, 201	Markryan Thomas, 351	Tahedi Adolf, 451
Meisetschlager Erich, 271	Seifert Roman, 211	Selbitschka Hugo, 351
Meisetschlager Franz, 251	Selbitschka Franz, 461	Pöschl Erwin, 211
Bauer Franz, 331	Kubitschek Kilian, 321	Selbitschka Erwin, 211
Pribil Otto, 291	Harant Leopold, 181	Meisetschlager Alois, 171
Pribil Rudolf, 201	Selbitschka Moritz, 181	Kellenberger Emil, 301
Kubitschek Franz, 301	Neuburger Julius, 251	Kortus Josef, 321
Wolf Josef, 291	Weishäupl Johann, 221	Wolf Johann, 251
Pribil Adolf, 211	Neuburger Willi, 341	Selbitschka Franz, 241
		Strunz Kilian, 311

že roce Schwarzenbergové prodali pozemky, na kterých stály obytné domy, jejich obyvatelům, ale vlastníky půdy se usedlíci stali až po pozemkové reformě v r. 1919.

Vývoj obce lze sledovat i na starých mapách. Již v mapě tzv. prvního vojenského mapování je na šumavském hřebeni vidět pravidelný obdélníkový prostor o rozměrech přibližně 2 × 1 km, vyklučný uprostřed hlubokého lesa, do nějž jsou umístěny vesnice Fürstenhut a Hüttel (Chaloupky). To je překvapivé, protože práce na prvním vojenském mapování skončily v Čechách v 80. letech 18. století. Buď tedy byl do mapy zanesen dosud nerealizovaný projekt, nebo bude třeba historii obce posunout poněkud hlouběji do minulosti.

Vesnice byla postavena podle předem stanoveného plánu, který je zřejmý z mapy stabilního katastru z r. 1837. Tvořily ji převážně domy s dřevěným patrem, které jsou vedeny jako „spalné“ (7); plně kamenných staveb (6) ve vsi stálo jen pár. Z mapy také vidíme, že okolí vesnice pokrývaly v této době především louky (2) a pastviny (3), méně již lesy (1) a místy mokřiny (5). Rozloha polí (4) byla poměrně malá a krajinu ještě nečlenily mohutné *mezni pásy.

Některé usedlosti přibýly teprve v následujících dvou až třech desetiletích a do mapy byly zakresleny dodatečně (8, srov. box na str. 158). Později byly dostavěny i některé komunikace, jako např. cesta v místě dnešní silnice od č.p. 48 směrem na Borová Lada. Několik usedlostí (9) bylo založeno až v době, kdy mapa stabilního katastru již nebyla aktualizována, a proto se v ní neobjevují (do naší verze mapy na str. 154 jsou přikresleny z mladších zdrojů). Jejich

pozdější vznik dokládají i vyšší popisná čísla.

Původně dřevěný kostel sv. Jana Křtitele (viz box *Archeologie na dálku*) byl postaven v r. 1824 a v l. 1861–1864 přestavěn v pseudogotickém slohu. V r. 1912 vyhořel, ale byl ještě téhož roku opraven. V sousedství kostela se rozkládal hřbitov a od r. 1856 zde byla i fara. V dobách největšího rozkvětu stávalo v obci přes šedesát domů a kromě církevních budov bychom zde našli též školu, mlýn, pilu a hájovnu; fungoval tu také divadelní spolek, orchestr a taneční soubor.

Obyvatelé obce byli převážně německé národnosti a i několik usedlíků českého původu v meziválečném období národnost změnilo. Vztahy mezi německy mluvícími občany a státem nebyly v té době jednoduché a s nepříznivým vývojem politické situace ve střední Evropě se dále komplikovaly. Za druhé světové války narukovalo mnoho místních mužů do německé armády (46 z nich padlo). Nedostatek pracovní síly byl nahrazován francouzskými válečnými zajatci, jejichž tábor se nacházel v lese nedaleko myslivny. I samotný konec války byl v obci dramatický: 8. května poškodila některé domy dělostřelecká palba americké armády a na konci května zde začala honička na vedoucí představitele budějovického gestapa, kteří se ukrývali v č. p. 7 a v Tremlově pile.

Ihned po válce odešla většina zdejšího obyvatelstva do Bavorska. Zbývající část obyvatel vesnice byla v r. 1946 vysídlena a do obce přišli noví usedlíci ze Slovenska a Rumunska. V r. 1957 zde bydlelo několik desítek osob, avšak do dalšího vývoje vsi fatálně zasáhl vznik zakázaného příhraničního pásma. Brzy po r. 1948 byla v obci

umístěna rota Pohraniční stráže a podél hranice vybudován třístěnný drátěný zátaras. Během r. 1953 byl prostor dočasně zaminován a posléze podél hranice vznikl signální systém. V r. 1950 se v kostele sloužila poslední bohoslužba, o šest let později byl kostel odstřelen. Během 60. let byly zplanýrovány i obytné domy a hřbitov.

Budova roty pohraničníků zmizela počátkem 90. let minulého století. V r. 1992 obnovili potomci bývalých obyvatel ze zbytků náhrobních kamenů hřbitov a na místě kostela nechali vztyčit kříž.

Popis: Zaniklá obec Knížecí Pláně leží cca 5 km vzdušnou čarou jihozápadně od Borových Lad, v nadmořské výšce kolem 1000m, na hranici s Bavorskem. Pozůstatky vesnice a jejího hospodářského zázemí pokrývají plochu přes 1 km². Jádru vsi tvořily kostel, fara a hřbitov, od nichž vybíhaly volně uspořádané řady někdejších usedlostí podél esovitě prohnutých cest.

Ruiny kostela **(A)** vytvářejí velký kupovitý útvar, na jehož temeni byl v r. 1992 vztyčen 13m vysoký dřevěný kříž, po vichřici v lednu 2007 nahrazený křížem menším. Ke kříži s pamětním nápisem vede krátké schodiště, po jehož levé straně stojí velký schwarzenberský erb. Na opačné straně hájku s pozůstatky kostela stojí pomník padlým v obou světových válkách **(B)**. Severně od kostela byla situována fara (č.p. 59; **C**). Hřbitov **(D)** je nově upraven, i když většina náhrobků postrádá desky s původními jmény. Nedaleko od kostela stála škola (č.p. 57; **E**) a hostinec Pöschl (č.p. 58; **F**).

S výjimkou č. p. 76 se do současnosti nedochovala žádná z původních staveb. Budovy usedlostí byly zplanýrovány a na jejich místech lze dnes

zachytit jen nízké *konvexní útvary, občas se zachovalými zbytky zdiva. U některých usedlostí jsou rozeznatelné dlážděné nájezdy, u dalších lze objevit vstup do podsklepených částí. Z dálky viditelný samostatný sklep **(G)** je situován nedaleko od původně výstavné budovy hostince Kölbl (č.p. 35; **H**). Na jižním okraji obce stával mlýn (č.p. 56; **J**), kolem nějž vedl náhon. Z mlýna se dochovaly ruiny a v turbínové kašně údajně dosud zůstává původní turbína. Nedaleko od mlýna se nacházela Tremlova pila **(K)**. Poblíž

bývalé myslivny (č.p. 60; **L**) dnes stojí turistická chata Hájenka **(M)**, jediný dům, který unikl poválečné demolicí, protože v něm byli ustájeni koně lesní správy. Opačným směrem od myslivny byla později postavena budova roty pohraničníků **(N)**, z níž dodnes zbyla jen plošina na okraji lesa.

Na rozdíl od budov je v terénu mimořádně dobře čitelný systém polí, která bezprostředně navazovala na jednotlivé usedlosti a vytvářela záhumenicovou *plužinu. Mezní pásy oddělující jednotlivé parcely jsou

ARCHEOLOGIE NA DÁLKU

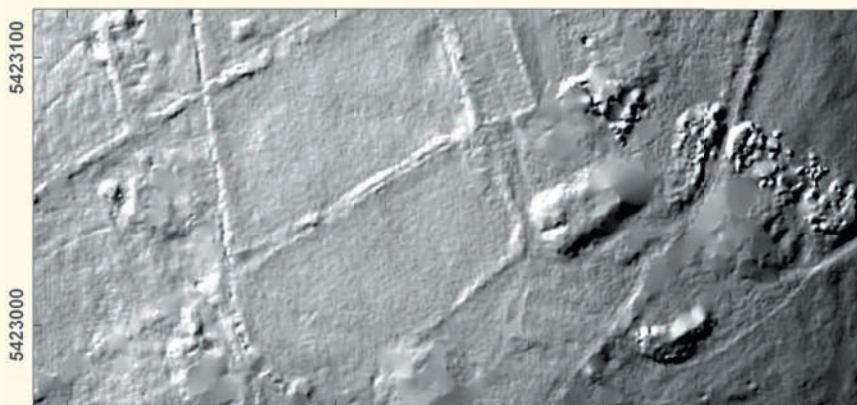
Archeologický průzkum už dávno neznamena jen dlouhé pěší pochody terénem; nicméně poslední desetiletí přineslo v této oblasti další, převratně nové možnosti. Kombinací *leteckých topografických snímků, leteckých laserových skenů a starých map v digitalizované podobě vznikl obrovský soubor geografických dat s dosud nepředstavitelným množstvím potenciálních archeologických informací. Tato data mohou být (přinejmenším v první fázi) studována mimo terén a mimo prostředí specializovaných pracovišť, neboť se šíří prostřednictvím internetu.

Knížecí Pláně můžeme pomoci takových pramenů předvést ve třech časových řezech, které reprezentují tři hlavní stadia existence lokality: postupný vznik obce na mapě tzv. stabilního katastru z r. 1837, rozkvět a maximální rozsah lokality na leteckém topografickém snímku z r. 1949 (paradoxně pocházejícím až z doby, kdy obec již byla vysídlena) a její zaniklou podobu na leteckém laserovém skenu z r. 2013.

Uvedené zdroje zachycují nejen celkový obraz, ale i množství pozoruhodných detailů vývoje vsi. Na staré mapě např. vidíme, které budovy stály už v 30. letech 19. století (zděné jsou vyznačeny růžovou barvou, dřevěné žlutou) a které vznikly později, ale stále ještě v době, kdy mapa byla doplňována (hnědě šrafované plochy). Je to případ i kostela, který je zakreslen v podobě dřevěného provizoria i definitivní kamenné stavby, která vznikla o čtvrtstoletí později než původní mapa.

Na leteckém snímku vidíme konečnou podobu vsi. Hřbitov byl posunut o něco severněji a centrum obce bylo změněno na pole, o čemž svědčí mohutné mezní pásy. Fotografie vypovídá o kulturní krajině, jejímuž vytvoření bylo věnováno nesmírné úsilí.

Poslední snímek naopak ilustruje devastaci, kterou obec prošla po druhé světové válce. Zůstaly jen *mezní pásy, hřbitovní zeď a *úvozové cesty; kostel se změnil v protáhlý pahorek suti a usedlosti jsou stěží zachytitelné jako plochy *,„neklidného“ terénu. [mk]

vytvořeny z velkých balvanů, které z dálky působí s mírnou nadsázkou až dojmem *megalitické architektury. Pokrývají celou plužinu a jejich dnešní působivost je umocněna řadami stromů, zejména jeřabin. Mohutné kamenné pásy svědčí především o těžkém životě v daném prostředí – balvany bylo totiž nutno odstranit z polí během jejich přípravy k obdělávání půdy. V některých případech lemují podobné pásy i staré cesty (např. **O**).

Nejmladší stopou v krajině je průsek železné opony. Původně šlo o tři linie plotů z ostnatého drátu v pásu oraniště asi 20 metrů širokém. Prostřední z plotů, 2–3 m vysoký, byl až do r. 1965 nabit vysokým napětím. Na *leteckém laserovém snímku je ohrazení patrné jako široká liniová prohlubeň (**P**) vedoucí od východního okraje obce do jejího centra u kostela; další pokračování směrem k severozápadu se prozrazuje liniemi stromů na dnešních *leteckých snímcích (ortofotomapě), mezi nimiž vede nezvykle přímá cesta (**Q**). Pruh bývalého opevnění zřetelně porušuje mezní pásy a další části starší krajiny – pro archeologii jde o učebnicový příklad následnosti krajinných prvků. **[mk]**

Literatura: Beran 2005; Petráš 2006; Tabera 2011; Sankot 2012; www.Knížecí Pláně 1–2. Literatura k boxu: Gojda – John a kol. 2013.

Navigační bod: N 48°57'20.35", E 13°37'02.36" (u rozcestníku „Knížecí pláně-rozcestník“, ve středu lokality).

Přístup: Vzhledem k tomu, že lokalita se nachází na území národního parku Šumava, je nutné parkovat v obci Borová Lada, odkud vede žlutá turistická značka až k rozcestníku „Knížecí

pláně-rozcestník“ ve středu zaniklé vsi. Ideálně dostupná je lokalita pro cyklisty.

Rizika: Jde o poměrně dlouhý výlet v lesním prostředí a větší nadmořské výšce. Je nutno počítat se změnami počasí a v zimě se sněhovou pokrývkou.

Okolí: [1] Bučina u Kvildy (PT), obec Buchwald, zaniklá po r. 1945: N 48°58'03.75", E 13°35'41.20" (2,3 km).

↑ *Usedlost č. p. 40, projevující se skupinou stromů nad nízkým pahorkem z kamení. Vlevo nájezdová rampa. Foto M. Kuna, 2014.*

↗ *Střed vesnice s kostelem na mapě stabilního katastru z r. 1837, leteckém topografickém snímku z r. 1949 (podle kontaminace.cenia.cz) a LLS snímku z r. 2013 (data ČUZK Praha; upravil D. Novák, 2014).*

↓ *Mezní pás z balvanů v okolí usedlosti č. p. 38–40. Foto M. Kuna, 2014.*

Archeologický atlas Čech

Vybrané památky od pravěku do 20. století

Archaeological Atlas of Bohemia

Selected sites from prehistory to the 20th century

Martin Kuna

a kolektiv:

Alžběta Danielisová, Dagmar Dreslerová, Jan Hasil,
Josef Hložek, Michaela Langová, Jan Mařík,
David Novák, Čeněk Číšecký, Zuzana Kačerová,
Eva Čepeláková, Judita Korteová, Dana Křivánková,
Petra Maříková Vlčková, Zdeněk Mazač, Jitka Říhová

Překlad resumé David J. Gaul

Revize překladu Zuzana Maritzová, Petra Maříková Vlčková

Vydal

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1

a

Nakladatelství Academia, Středisko společných činností

AV ČR, v. v. i., Vodičkova 40, 110 00 Praha 1,

s podporou programu NAKI Ministerstva kultury ČR

Redakce neperiodických tisků

(Archeologický ústav AV ČR, Praha) Filip Laval

Fotografie na obálce Zuzana Kačerová

Logo AMČR Petr Kincl

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom Zdeněk Mazač

Tisk Těšínská tiskárna, a.s.,

Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

Vydání druhé, 2015

Ediční číslo 11779

ISBN 978-80-87365-82-3 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

ISBN 978-80-200-2526-5 (Academia)

Objednávky – Orders – Bestellungen:

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1, Česká republika

Fax: +420 257532288, knihovna@arup.cas.cz

Knihu můžete zakoupit v síti knihkupectví Academia,

na www.academiaknihy.cz nebo v knihovně

Archeologického ústavu AV ČR v Praze.